

Dr hab. Agnieszka Laskowska-Hulisz, prof. UMK

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

ORCID: 0000-0002-2834-9306

e-mail: agnieszka.laskowska@umk.pl

Mgr Bartosz Mielczarek

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

ORCID: 0000-0003-3291-4184

e-mail: bmielczarek@doktorant.umk.pl

Koncentracja materiału procesowego w postępowaniu w sprawach gospodarczych

Concentration of procedural material in proceedings in economic cases

Streszczenie

Ustawą z 4.07.2019 r. o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw ustawodawca dokonał licznych zmian przepisów Kodeksu postępowania cywilnego. Do jednej z najważniejszych zmian należy wprowadzenie postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych. Na tle wprowadzonej regulacji prawnej dotyczącej postępowania gospodarczego problematyczna może wydawać się kwestia obowiązywania w tym postępowaniu po dniu wejścia w życie ustawy z 4.07.2019 r. systemu koncentracji materiału procesowego. W szczególności nasuwa się pytanie, czy ustawodawca wprowadził do tego postępowania wyłącznie system prekluzji dowodowej, czy pojawiają się także wyjątki na rzecz systemu dyskrecyjnej władzy sędziego. W niniejszym artykule autorzy próbują rozstrzygnąć sporne zagadnienie.

Słowa kluczowe: proces cywilny, postępowanie gospodarcze, koncentracja materiału procesowego, postępowanie cywilne

JEL: K15

Abstract

By the Act of 4 July 2019 amending the Act — Code of Civil Procedure and certain other acts, the legislator introduced numerous changes to the provisions of the Code of Civil Procedure. One of the most important changes is the introduction of separate proceedings in commercial cases. In view of the introduced legal regulation on economic proceedings, the issue of the application of the system of concentration of procedural material in this proceeding after the entry into force of the Act of 4 July 2019 may seem problematic, in particular whether the legislator introduced to this proceeding only a system of also exceptions in favor of a system of discretionary power of the judge. In this article, the authors try to resolve the disputed issue.

Keywords: civil process, separate proceeding in commercial cases, concentration of the process material, civil proceedings

Wprowadzenie

Ustawą z 4.07.2019 r. o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw¹ ustawodawca dokonał licznych zmian przepisów Kodeksu postępowania cywilnego (dalej: k.p.c.). Do jednej z najważniejszych zmian należy wprowadzenie postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych.

Postępowanie w sprawach gospodarczych należy zaliczyć do ogólnej grupy postępowań przyspieszonych w procesie cywilnym. Wyodrębnienie w procesie cywilnym obok postępowania zwykłego i postępowania pojednawczego kilkunastu postępowań odrębnych, w tym postępowania w sprawach gospodarczych, miało służyć w swej istocie sprawniejszemu załatwieniu określonego rodzaju spraw przy zachowaniu odrębności wynikających z ich ciężaru gatunkowego. Autorzy no-

welizacji wprowadzającej postępowanie odrębne w sprawach gospodarczych w uzasadnieniu projektu wskazali, że wyrazem prymatu zasady szybkości postępowania w sprawach gospodarczych jest wprowadzenie ściślejszych niż w „zwykłym” procesie ograniczeń w powoływaniu twierdzeń i dowodów². Zdaniem projektodawców najprostszym rozwiązaniem do osiągnięcia tego celu jest ustanowienie sztywnych terminów, do których strony mają swobodę przytaczania twierdzeń i dowodów³.

Na tle wprowadzonej regulacji prawnej dotyczącej postępowania gospodarczego problematyczna może być zatem odpowiedź na pytanie o obowiązujący w tym postępowaniu po dniu wejścia w życie ustawy z 4.07.2019 r. system koncentracji materiału procesowego. W szczególności nasuwa się pytanie, czy ustawodawca wprowadził do tego postępowania wyłącznie system prekluzji dowodowej, czy pojawiają się także wyjątki na rzecz systemu dyskrecjonalnej władzy sędziego. Istotne jest również zagadnienie dotyczące zakresu przedmiotowego systemu koncentracji materiału procesowego w sprawach gospodarczych. Przede wszystkim dotyczy to kwestii, czy pominięciu podlegają wszystkie twierdzenia i dowody (art. 458⁵ k.p.c.), czy także zarzuty. Istotne z punktu widzenia poruszanego zagadnienia jest także to, czy pominięcie to następuje z mocy prawa, czy na podstawie postanowienia sądu.

Podjmując próbę rozwiania powstałych wątpliwości, nie można ograniczyć się do wypowiedzi formułowanych na tle obowiązującego stanu prawnego, ale także należy sięgnąć do poglądów judykatury, w tym orzecznictwa Sądu Najwyższego ukształtowanego na tle poprzedniego stanu prawnego (obowiązywania uchylonych z dniem 3.05.2012 r. przepisów o postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych⁴) oraz wybranych poglądów doktryny prawa procesowego cywilnego wyrażonych w tym okresie.

Koncentracja materiału procesowego — zagadnienia ogólne

Problemem towarzyszącym od lat sądowemu postępowaniu cywilnemu w Polsce jest przewlekłość. Szybkość postępowania stanowi bowiem jedną z podstawowych wartości determinującą uzyskanie przez stronę efektywnej ochrony prawnej (J. Studzińska, 2014, s. 811). Zadaniem racjonalnego ustawodawcy powinna być optymalizacja rozwiązań, które z jednej strony, pozwolą na rozpoznanie sprawy w jak najkrótszym terminie, a z drugiej, nie spowodują uszczerbku dla stron w zakresie rozpoznania istoty sprawy oraz ich uprawnień procesowych. Względ na szybkość postępowania — stanowiącą podstawową wartość, która powinna być konsekwentnie realizowana w każdym procesie — nie może przesłaniać prawa strony do obrony i prowadzić do pozbawienia lub ograniczenia tego prawa⁵.

W polskiej ustawie procesowej postulat szybkości postępowania został wyrażony w art. 6 k.p.c. W § 1 art. 6 k.p.c. ustawodawca wskazał, że sąd powinien przeciwdziałać przewlekaniu postępowania i dążyć do tego, aby rozstrzygnięcie

nastąpiło na pierwszym posiedzeniu, jeżeli jest to możliwe bez szkody dla wyjaśnienia sprawy. W art. 6 § 1 k.p.c. ustawodawca wyraża powinność sądu podejmowania czynności tak, aby postępowanie trwało jak najkrócej, a także zaniechania czynności, które mogłyby nadmiernie przedłużyć czas trwania postępowania (Gajda-Roszczyńska, 2020, s. 69). Natomiast w § 2 art. 6 k.p.c. wskazano, że strony i uczestnicy postępowania obowiązani są przytaczać wszystkie fakty i dowody bez zwłoki, aby postępowanie mogło być przeprowadzone sprawnie i szybko. W art. 6 § 2 k.p.c. ustawodawca wprowadził zatem ciężar procesowy wspierania postępowania przez strony. W ogólnym ujęciu przepis art. 6 k.p.c. daje także wyraz zasadzie koncentracji materiału procesowego, której głównym celem jest przeciwdziałanie przewlekaniu postępowania. Realizacja zasady koncentracji materiału procesowego oraz ściśle związanej z nią postulat szybkości postępowania spoczywa w równym stopniu na sądzie, jak i na stronach oraz innych uczestnikach postępowania. Zamieszczenie tego przepisu w tytule wstępnym kodeksu postępowania cywilnego oznacza, że ma on zastosowanie we wszystkich postępowaniach uregulowanych w kodeksie postępowania cywilnego, także w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych.

W odniesieniu do stron i innych uczestników postępowania realizacja postulat szybkości postępowania jest ściśle związana z instytucją ciężarów procesowych. Także K. Weitz wskazuje, że uzasadnione jest traktowanie powinności wspierania procesu za ciężar, a nie obowiązek procesowy (Weitz, 2011, s. 19). Ciężar procesowy jest też ujmowany jako przymus przedsięwzięcia przez stronę pewnej czynności procesowej w celu zapobieżenia swojej procesowej szkodzi, która w ostatecznym rezultacie może prowadzić do niekorzystnego wyroku (Wiśniewski, 2013, s. 23). Niepodporządkowanie się ciężarowi procesowemu powoduje negatywne następstwa procesowe jedynie w zakresie sytuacji procesowej strony, która zaniechała dokonania czynności procesowej. W. Siedlecki wskazuje, że w procesie ciężarem jest „nakaz własnego interesu”, który przez zagrożenie szkodą przyjmuje formę nakazu dokonania czynności procesowej (Siedlecki, 1965, s. 32). Do ciężarów procesowych zalicza się m.in. wdanie się w spór co do istoty, powinność przytoczenia twierdzeń (*onus proferendi*), wypowiedzenie się co do twierdzeń strony przeciwnej, ciężar udowodnienia (*onus probandi*), przedstawienie dowodów, dokonywanie czynności procesowych zgodnie z dobrymi obyczajami (Karolczyk, 2013, nb. 9.2; Wiśniewski, 2013, s. 23). Ciężary procesowe na gruncie prawa procesowego cywilnego należy odróżnić od obowiązków procesowych. Zasadnicza różnica pomiędzy tymi pojęciami sprowadza się do tego, że niepodporządkowanie się ciężarom procesowym powoduje jedynie utratę przez stronę korzyści związanej z zaniechaniem dokonania czynności procesowej, natomiast z obowiązkiem procesowym zawsze powiązana jest sankcja (Budniak-Rogała, 2018, s. 28). Obowiązkiem procesowym jest powinność strony, której podporządkowanie można wymusić (Marciniak, 2019, s. 130).

Ciężary procesowe mają szczególne znaczenie z punktu widzenia gromadzenia materiału procesowego w procesie

cywilnym. Z kolei istotne znaczenie dla realizacji ciężaru wspierania postępowania ma obowiązujący system koncentracji materiału procesowego. Rolą ustawodawcy jest bowiem określenie następstw procesowych zaniechania przez stronę przytoczenia twierdzeń i dowodów w określonym terminie, co w szczególności będzie uzależnione od przyjętego systemu koncentracji materiału procesowego. Zasada koncentracji materiału procesowego, tj. materiału faktycznego i dowodowego, w dużej mierze decyduje o sposobie realizacji postulatu szybkości postępowania. Zasada ta dotyczy bowiem kwestii, w jakim czasie materiał procesowy powinien być zgromadzony w postępowaniu (Marciniak, 2020, s. 80; Karolczyk, 2012, s. 51).

Współcześnie znane są dwa systemy koncentracji materiału procesowego, tj. system prekluzji oraz system władzy dyskrecjonalnej sędziego. W doktrynie wskazuje się, że system prekluzji polega na tym, że ustawa w sposób wyraźny określa termin, do którego należy gromadzić materiał procesowy. Po upływie terminu określonego zgodnie z ustawą na powoływanie twierdzeń i dowodów co do zasady niedopuszczalne jest powoływanie nowych faktów i dowodów. Natomiast system dyskrecjonalnej władzy sędziego polega na tym, że o czasowych granicach gromadzenia materiału procesowego decyduje sąd (tak: Marciniak, 2020, s. 80–81). Niezależnie od przyjętego systemu koncentracji materiału procesowego skutkiem procesowym niepowołania przez stronę w odpowiednim terminie twierdzeń i dowodów jest ich pominięcie. Zasadnicza różnica dotyczy jedynie tego, czy termin powołania twierdzeń i dowodów został określony przez ustawodawcę, czy też przez sąd w ramach dyskrecjonalnej władzy sędziego. Zarówno system prekluzji, jak i system dyskrecjonalnej władzy sędziego mają tę wspólną cechę, że odnoszą się do sfery działalności stron z punktu widzenia realizacji koncentracji materiału procesowego (Waśkowski, 1932, s. 184; Weitz, 2009, s. 78). Systemy te nie ograniczają natomiast sądu w gromadzeniu materiału procesowego w tym sensie, że nie pozbawiają go prawa do skorzystania ze spóźnionych twierdzeń i dowodów, zwłaszcza wtedy, gdy ich treść ma istotne znaczenie z punktu widzenia prawidłowego, tj. zgodnego z rzeczywistym stanem rzeczy, ustalenia stanu faktycznego.

Jak już wspomniano, przepis art. 6 § 2 k.p.c. statuuje ciężar procesowy wspierania postępowania, który wyraża się w obowiązku przytaczania przez strony i uczestników postępowania wszystkich okoliczności faktycznych bez zwłoki. Ciężar ten jednak nie może zostać wymuszony. W razie niepodporządkowania się przez stronę powinności wspierania postępowania strona będzie narażona na negatywny skutek procesowy w postaci pominięcia spóźnionych twierdzeń i dowodów lub nałożenia przez sąd na stronę lub uczestnika postępowania obowiązku zwrotu kosztów wywołanych ich niesumiennym lub oczywiście niewłaściwym postępowaniem (art. 103 § 1 k.p.c.). W ślad za A. Marciniakiem należy wskazać, że twierdzenia i dowody są spóźnione wtedy, kiedy mogły i powinny być przytoczone — z perspektywy powinności wspierania postępowania (art. 6 § 2 k.p.c.) — wcześniej, tj. w pozwie, odpowiedzi na pozew lub w dalszych pismach przygotowawczych. W każdym przypadku

należy ocenić — z perspektywy art. 6 § 2 k.p.c. — czy nie wystąpiła potrzeba powołania ich wcześniej (Marciniak, 2019, s. 135–136). W postępowaniu w sprawach gospodarczych ustawodawca wprowadził graniczne terminy, do upływu których strony postępowania obowiązane są powołać twierdzenia i dowody. W postępowaniu tym aktualny pozostaje ciężar procesowy wspierania postępowania, zgodnie z którym strona obowiązana jest przytaczać twierdzenia i dowody bez zwłoki. Skutkiem procesowym niepowołania w odpowiednim czasie twierdzeń i dowodów będzie ich pominięcie jako spóźnionych.

Systemy koncentracji materiału procesowego w postępowaniu w sprawach gospodarczych

W uzasadnieniu projektu ustawy nowelizującej można przeczytać, że przywrócenie postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych jest spowodowane koniecznością zapewnienia szybszego rozpoznawania spraw gospodarczych niż pozostałych spraw rozpoznawanych w postępowaniu zwykłym. Projektodawca wskazuje także, że stronami tego postępowania będą zasadniczo podmioty profesjonalne, a więc można na nie nałożyć surowsze wymagania i rygory procesowe (Kulski, 2019, s. 6). Postępowanie odrębne w sprawach gospodarczych zostało unormowane w art. 458¹–458¹³ k.p.c. i służy rozpoznawaniu spraw gospodarczych należących do trybu procesowego. System koncentracji materiału procesowego w postępowaniu gospodarczym został uregulowany w art. 458⁵ k.p.c. Słusznie wskazuje R. Kulski, że przepis ten służy realizacji postulatu szybkości postępowania, który przyświeca postępowaniu odrębnemu w sprawach gospodarczych. Autor ten podnosi także, że przepis ten nie może stanowić przeszkody w wyjaśnieniu wszystkich okoliczności koniecznych do wydania prawidłowego rozstrzygnięcia (Kulski, 2019, s. 6).

Zgodnie z treścią przepisu art. 458⁵ § 1 k.p.c. strony postępowania obowiązane są już w pierwszych pismach procesowych powołać wszystkie twierdzenia i dowody. Jednakże dotyczy to jedynie strony zastępowanej przez profesjonalnego pełnomocnika. Na podstawie tego przepisu powód jest obowiązany powołać wszystkie twierdzenia i dowody w pozwie, a pozwany — w odpowiedzi na pozew (system prekluzji dowodowej). Ustawodawca w stosunku do strony niezastępowanej przez zawodowego pełnomocnika zrezygnował z tak rygorystycznej regulacji prawnej. Strona niezastępowana przez adwokata, radcę prawnego, rzeczownika patentowego lub Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej Polskiej przedstawia bowiem wszystkie twierdzenia i dowody w terminie wyznaczonym przez przewodniczącego (system dyskrecjonalnej władzy sędziego). Przewodniczący, doręczając stronie pouczenie, wzywa ją do tego, aby w wyznaczonym terminie, nie krótszym niż tydzień, powołała wszystkie twierdzenia i dowody. Mając na uwadze termin udzielenia pouczeń, strona niezastępowana przez profesjonalnego pełnomocnika powołuje wszystkie twierdzenia i dowody już po wniesieniu pozwu lub po złożeniu odpowiedzi na pozew (Kulski, 2019, s. 102).

Ponadto w art. 458⁵ § 3 k.p.c. wskazano, że stosownie do okoliczności sprawy przewodniczący może określić inny termin do powołania przez stronę twierdzeń i dowodów. W przepisie tym nie dokonano rozróżnienia na stronę zastępowaną i niezastępowaną przez zawodowego pełnomocnika, wobec czego należy uznać, że ma on zastosowanie zarówno do strony niezastępowanej, jak i zastępowanej przez adwokata, radcę prawnego, rzecznika patentowego lub radcę Prokuratury Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej. Ustawodawca wprowadził zatem możliwość wyznaczenia przez przewodniczącego z urzędu innego terminu do powołania twierdzeń i dowodów (zasada dyskrecjonalnej władzy sędziego).

Należy również zauważyć, że zgodnie z treścią art. 458⁵ § 2 k.p.c., doręczając pouczenie, o którym mowa w art. 458⁴ § 1, przewodniczący wzywa stronę by w wyznaczonym terminie, nie krótszym niż tydzień, powołała wszystkie twierdzenia i dowody. Obowiązek taki dotyczy jedynie strony niezastępowanej przez zawodowego pełnomocnika. Przewodniczący, wzywając strony do powołania wszystkich twierdzeń i dowodów, wydaje zarządzenie (art. 47 § 3¹ k.p.c.). W ślad za P. Feligą należy wskazać, że celem powołania wszystkich twierdzeń i dowodów jest przygotowanie sprawy do rozstrzygnięcia, dlatego pismem procesowym, w którym strona może spełnić nałożony na nią obowiązek, jest pismo przygotowawcze (art. 127 § 1 k.p.c.) (Feliga, 2020). Innymi słowy, przewodniczący wzywa stronę niezastępowaną przez zawodowego pełnomocnika na podstawie art. 458⁵ § 2 k.p.c. do wniesienia pisma przygotowawczego, w którym strona poda wszystkie twierdzenia i dowody pod rygorem ich pominięcia. Termin do wniesienia pisma przygotowawczego jest terminem sądowym wyznaczonym przez przewodniczącego. W takim przypadku nie ulega wątpliwości, że w stosunku do strony niezastępowanej przez zawodowego pełnomocnika dojdzie do przesunięcia momentu koncentracyjnego.

Podsumowując, art. 458⁵ k.p.c. statuuje w sposób szczególny w stosunku do ogólnych reguł zawartych w przepisach o postępowaniu zwykłym system koncentracji materiału procesowego w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych. Należy uznać, że konsekwencją wprowadzenia przedmiotowej regulacji prawnej może być nieograniczone powoływanie przez strony w pierwszych pismach procesowych twierdzeń i dowodów, chociażby nie miały istotnego znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy albo powoływanie twierdzeń i dowodów w formie ewentualnej — w razie, gdyby inne twierdzenia i dowody okazały się bezskuteczne lub nie zostały uwzględnione przez sąd (zasada ewentualności) (Błaszczak, 2019, s. 131 i n.). W istocie takie działanie może przyczynić się do realizacji postulatu szybkości postępowania (co pozostaje niewątpliwą zaletą dla obrotu gospodarczego), ale jednocześnie powstaje ryzyko wydania rozstrzygnięcia co do istoty opartego na niepełnej podstawie faktycznej. Jednocześnie ustawodawca w tym samym postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych rezygnuje z rygorystycznych obostrzeń w stosunku do strony niezastępowanej przez profesjonalnego pełnomocnika (art. 458⁵ § 2 k.p.c.), wprowadzając system dyskrecjonalnej władzy sędziego. Taka regulacja z jednej strony wydaje się być celowa

ze względu na fakt, że strona działająca samodzielnie w postępowaniu cywilnym pozostaje w gruncie rzeczy nieporadna w obliczu obostrzeń, o których mowa w § 1 tego przepisu. Z drugiej zaś strony może ona tworzyć pole do nadużyć polegających na tym, że strona tylko formalnie będzie występować w postępowaniu samodzielnie, a faktycznie będzie korzystać z pomocy profesjonalnego pełnomocnika. Takie zachowanie strony może naruszyć równowagę procesową, zwłaszcza wtedy, gdy w imieniu jednej ze stron będzie działał profesjonalny pełnomocnik, z kolei druga będzie korzystać z jego wsparcia poza procesem, zaś w procesie będzie występować samodzielnie. Warto przy tym zauważyć, że przez wprowadzenie art. 458⁵ § 3 k.p.c. ustawodawca złagodził istniejące wcześniej rygory koncentracji materiału procesowego. Przepis ten ma bowiem charakter uniwersalny, co oznacza, że stosuje się go zarówno wobec strony niezastępowanej, jak zastępowanej przez zawodowego pełnomocnika, a jego zastosowanie zależy w pełni od dyskrecjonalnej władzy sędziego. W praktyce oznacza to swoistego rodzaju furtkę dla sądu orzekającego, który pomimo rygorystycznej regulacji prawnej ma możliwość dopuszczenia kolejnych twierdzeń i dowodów niezależnie od przyczyn, które legły u podstaw tego, że ich nie powołano zgodnie z art. 458⁵ § 1 i 2 k.p.c. (Muliński, 2020, nb. 3)⁶.

Nie ulega jednak wątpliwości, że w postępowaniu gospodarczym ustawodawca wprowadził znacznie ostrzejsze rygory powoływania twierdzeń i dowodów niż w postępowaniu zwykłym. Regulacja ta daje wyraz oczekiwaniu podwyższonej staranności w zakresie podejmowanych czynności procesowych przez strony i innych uczestników postępowania w postępowaniu gospodarczym. Przy założeniu, że w każdej sprawie rozpoznawanej w postępowaniu gospodarczym stronami procesu będą przedsiębiorcy, można uznać, że oczekiwanie podwyższonej staranności pozostaje przynajmniej w części uzasadnione. Sam fakt prowadzenia działalności gospodarczej przez dłużnika będzie bowiem uzasadniać wymóg podwyższonej staranności w zakresie wykonywania zobowiązania (art. 355 § 2 k.c.)⁷. W tym miejscu warto odwołać się do trafnego poglądu K. Weitzza, zgodnie z którym profesjonalizmu w dziedzinie, którą zajmuje się strona postępowania, w tym także w dziedzinie działalności gospodarczej, nie należy przenosić w sferę postępowania cywilnego, ponieważ w tym przypadku chodzi jednak o profesjonalizm w zakresie wiedzy prawniczej i jej praktycznego zastosowania (Weitz, 2008, s. 31). Ponadto, w postępowaniu gospodarczym stroną może być także podmiot nieprowadzący działalności gospodarczej. Chociażby wtedy, gdy będziemy mieli do czynienia ze sporem prawnym powstałym na tle m.in. umowy o roboty budowlane oraz związanym z procesem wykonania robót budowlanych.

Pewne utrudnienie w zakresie powoływania twierdzeń i dowodów może stanowić także dopuszczalność zawierania w postępowaniu w sprawach gospodarczych umów dowodowych o wyłączenie określonych dowodów w postępowaniu w sprawie z określonego stosunku prawnego powstałego na podstawie umowy (art. 458⁹ k.p.c.). Dopuszczalność zawierania umów dowodowych stanowi swoiste *novum* w polskim postępowaniu cywilnym. Regulacja ta może być szczególnie

niebezpieczna dla ustalenia podstawy faktycznej rozstrzygnięcia. W szczególności dotyczy to przypadku sporu z określonego stosunku prawnego powstałego na podstawie umowy, w której wyłączono np. dowód z zeznań świadków lub opinii biegłego. Zmniejszenie przez umowę dowodową liczby dopuszczalnych w sprawie środków dowodowych może stanowić w procesach sądowych m.in. poważne utrudnienie w dowodzeniu istnienia określonych faktów czy możliwości wprowadzenia do postępowania sądowego wiedzy specjalistycznej w postaci opinii biegłego.

Ograniczeniem dla stron w zakresie dowodzenia określonych faktów może być również art. 458¹⁰ k.p.c., który stanowi, że dowód z zeznań świadków sąd może dopuścić jedynie wtedy, gdy po wyczerpaniu innych środków dowodowych lub w ich braku pozostały niewyjaśnione fakty istotne dla rozstrzygnięcia sprawy. Dowód z zeznań świadków w postępowaniu gospodarczym ma zatem charakter subsydiarny i stanowi jedynie uzupełnienie postępowania dowodowego. Należy zwrócić uwagę, że dopuszczanie dowodu z zeznań świadków następuje na wniosek stron, jednakże ocena warunków ustawowych, o których mowa w art. 458¹⁰ k.p.c., dla uwzględnienia wniosku strony należy do sądu. Przeprowadzenie dowodu odbywa się bowiem dopiero po wydaniu w tym zakresie postanowienia dowodowego przez sąd. Szczególnie niebezpieczna dla strony może być sytuacja, w której zachodzi rozbieżność oceny przesłanek ustawowych pomiędzy stroną a sądem *meriti*.

Czyniąc rozważania na temat regulacji prawnej zamieszczonej w przepisach o postępowaniu w sprawach gospodarczych, nie można tracić z pola widzenia istotnego zagadnienia, jakim jest zastosowanie w tym postępowaniu odrębnym przepisów o postępowaniu zwykłym. Postępowanie zwykle nadal bowiem pozostaje zasadniczym rodzajem postępowania procesowego, a regulujące je przepisy mają zastosowanie wprost we wszystkich postępowaniach odrębnych w zakresie nieuregulowanym przepisami dotyczącymi postępowań odrębnych. Ponadto, zgodnie z treścią art. 458¹ § 1 k.p.c., przepisy niniejszego działu stosuje się w sprawach gospodarczych podlegających rozpoznaniu w procesie cywilnym. W ramach rozważań o postępowaniu w sprawach gospodarczych w odniesieniu do omawianego zagadnienia należy wziąć pod uwagę przede wszystkim przepisy o posiedzeniu przygotowawczym oraz planie rozprawy (art. 205³–205¹² k.p.c.). Pewne spostrzeżenia należy poczynić także na tle przepisów dotyczących wymiany przez strony w toku postępowania pism przygotowawczych.

Zgodnie z treścią art. 205⁴ § 1 k.p.c. po złożeniu odpowiedzi na pozew, a także gdy odpowiedź na pozew nie została złożona, ale wyrok zaoczny nie został wydany, przewodniczący wyznacza posiedzenie przygotowawcze i wzywa na nie strony. Wydaje się, że chwilą, w której powinno nastąpić wyznaczenie posiedzenia przygotowawczego, jest wniesienie odpowiedzi na pozew albo chwila, w której nie złożono odpowiedzi na pozew i jednocześnie nie wydano wyroku zaocznego, bądź chwila upływu ostatniego pisma przygotowawczego złożonego na zarządzenie przewodniczącego (Kłos, 2019, s. 23). W postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych takie posiedzenie może zostać wyznaczone

na mocy zarządzenia przewodniczącego. Szczególnie znaczenie w kontekście rozważań na temat prekluzji dowodowej będzie miał przepis art. 205¹² § 1 k.p.c., który stanowi, że jeżeli wyznaczono posiedzenie przygotowawcze, strona może przytaczać twierdzenia i dowody na uzasadnienie swoich wniosków lub dla odparcia wniosków i twierdzeń strony przeciwnej aż do chwili zatwierdzenia planu rozprawy. W przypadku zatem wyznaczenia posiedzenia przygotowawczego w postępowaniu w sprawach gospodarczych termin do powołania twierdzeń i dowodów zostanie dla strony (także przedsiębiorcy) wydłużony. Podobny pogląd na tle postępowania gospodarczego wyraził M. Dziurda, który wskazał, że skoro posiedzenie przygotowawcze ma służyć ustaleniu przedmiotu sporu i wyjaśnieniu stanowisk stron, to powinny mieć one możliwość nieskrępowanego przytaczania twierdzeń i dowodów aż do zatwierdzenia planu rozprawy (Dziurda, 2020, s. 12–23).

Z kolei z uwagi na treść art. 458⁵ § 3 k.p.c. jako *lex specialis* w stosunku do przepisów ogólnych o procesie cywilnym, należy przyjąć, że w postępowaniu w sprawach gospodarczych art. 205³ § 2 k.p.c. nie ma zastosowania.

Pominięcie twierdzeń, dowodów i zarzutów

Zgodnie z treścią art. 458⁵ § 4 k.p.c. twierdzenia i dowody powołane z naruszeniem § 1–3 tego przepisu podlegają pominięciu, chyba że strona uprawdopodobni, że ich powołanie nie było możliwe albo że potrzeba ich powołania wynikała później. Ustawodawca we wskazanym przepisie posłużył się sformulowaniem „podlegają pominięciu”. Takie wyrażenie może budzić wątpliwości co do tego, czy twierdzenia i dowody podlegają pominięciu z mocy ustawy (prekluzja ustawowa), czy też na mocy postanowienia sądu. Wątpliwości te są o tyle uzasadnione, że zasadniczo sformułowanie to różni się od tego znanego z poprzedniego stanu prawnego, w którym ustawodawca w przepisach koncentracyjnych wskazywał wprost, że „sąd pomija” spóźnione twierdzenia i dowody (Arkuszewska, 2007, s. 13). Należy jednak pamiętać, że zgodnie z treścią art. 235² § 2 k.p.c. pomijając dowód, sąd wydaje postanowienie, w którym wskazuje podstawę prawną tego rozstrzygnięcia. Oznacza to, że także w wypadku, o którym mowa w art. 458⁵ § 4 k.p.c., sąd orzekający obowiązany jest do wydania postanowienia o pominięciu środka dowodowego.

Ponadto należy zauważyć, że ustawodawca w treści art. 235² § 2 k.p.c. wskazał, że pomijając „dowód”, sąd wydaje postanowienie. W treści art. 458⁵ § 4 k.p.c. wskazano natomiast, że podlegają pominięciu „twierdzenia i dowody”. Problematyczna zatem pozostaje kwestia, czy w wypadku, o którym mowa w art. 458⁵ § 4 k.p.c., sąd wydaje postanowienie także o pominięciu określonego twierdzenia o faktach, czy wystarczające jest, gdy sąd orzekający da wyraz pominięciu twierdzenia o faktach w uzasadnieniu rozstrzygnięcia co do istoty.

Przechodząc do próby rozstrzygnięcia tego zagadnienia, na wstępie warto kilka uwag poświęcić znaczeniu terminu

„twierdzenie”. Przykładowo W. Broniewicz wskazuje, że twierdzenia faktyczne służą uzasadnieniu żądania, natomiast dowody służą ustaleniu twierdzeń faktycznych (Broniewicz, 2020, s. 279). Zdaniem K. Weitzta twierdzenia faktyczne to twierdzenia stron co do faktów, za pomocą których przytacza się okoliczności faktyczne. Obejmują one przytoczenie okoliczności faktycznych na uzasadnienie własnych żądań lub wniosków, a także do odparcia żądań i wniosków strony przeciwnej (Weitz, 2012, s. 529). J. Klich-Rump wskazuje natomiast, że przytoczenia faktyczne stron dzielą się m.in. na twierdzenia, zawierające przytoczenie faktów na uzasadnienie własnych wniosków, i oświadczenia, w których strona ustosunkowuje się do twierdzeń przeciwnika (Klich-Rump, 1977, s. 83). Niezależnie od tego, który pogląd uznamy za właściwy, twierdzenie o faktach jest to oświadczenie wiedzy strony, która składając je, przytacza okoliczności faktyczne lub wypowiada się co do twierdzeń strony przeciwnej o faktach (zaprzeczenie, przyznanie). Twierdzenia o faktach przytoczone przez strony w toku postępowania będą stanowić podstawę faktyczną rozstrzygnięcia. W literaturze podkreśla się, że sąd, biorąc pod uwagę okoliczności powołane przez powoda i pozwanego, rekonstruuje stan faktyczny sprawy i w konsekwencji ustala podstawę faktyczną rozstrzygnięcia (Łaskowska-Hulisz, 2018, s. 179). Skutkiem procesowym pominięcia twierdzeń i dowodów będzie wyłączenie ich z podstawy faktycznej rozstrzygnięcia co do istoty. Innymi słowy, takie twierdzenia i dowody nie będą wchodzić w skład podstawy faktycznej rozstrzygnięcia sprawy przez sąd gospodarczy. Jednakże w odniesieniu do sprekludowanych twierdzeń o faktach na podstawie obowiązujących przepisów prawa procesowego cywilnego brak jest normatywnych podstaw do wydania postanowienia w przedmiocie ich pominięcia. Treść art. 235² § 2 k.p.c. wprost wskazuje, że pomijając dowody, sąd wydaje postanowienie. Z tych względów „decyzja” procesowa o pominięciu spóźnionych twierdzeń powinna znaleźć swój wyraz w uzasadnieniu orzeczenia rozstrzygającego sprawę co do istoty (Weitz, 2012, s. 529). Innymi słowy, sąd orzekający, uznając przytoczone twierdzenia za spóźnione, może wykluczyć je z podstawy faktycznej rozstrzygnięcia, wskazując w uzasadnieniu motywy, którymi kierował się przy ich pominięciu. W obecnym stanie prawnym decyzja w tym przedmiocie należy zatem do sądu, co oznacza, że sąd może też nie pominąć spóźnionych twierdzeń i dowodów, zwłaszcza wtedy, gdy uzna je za istotne z punktu widzenia rozstrzygnięcia sprawy.

Na marginesie warto zauważyć, że na tle poprzedniego stanu prawnego, tj. przed dniem 3.05.2012 r., a więc w ramach obowiązywania uchylonych przepisów dotyczących postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych w orzecnictwie SN wskazywano, że w postępowaniu w sprawach gospodarczych pozwany traci prawo powoływania twierdzeń, zarzutów oraz dowodów na ich poparcie niepowołanych w odpowiedzi na pozew, bez względu na ich znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy (tak również: Szczurowski, 2009a, s. 314; Gutowski, 2008, s. 458–459; Szanciło, 2007, s. 13). Zdaniem Sądu Najwyższego nie może budzić wątpliwości teza, że spóźnione twierdzenia strony — jako

sprekludowane — sąd pomija, a więc traktuje je, jakby nie zostały zgłoszone, natomiast zarzuty i dowody oddala.

W obecnym stanie prawnym ustawodawca na oznaczenie negatywnej decyzji procesowej dotyczącej wniosku dowodowego używa sformułowania „pominięcie dowodu”, a nie „oddalenie wniosku dowodowego” (art. 235² k.p.c.). W takim przypadku prawidłowo sąd powinien pominąć dowody, wydając postanowienie, oraz pominąć twierdzenia, wskazując to w uzasadnieniu wydanego w sprawie orzeczenia, jeżeli nie zamierza ich uwzględnić.

Dyskusyjna nadal pozostaje kwestia oddalenia zarzutów (w tym zarzutów materialnoprawnych). Nowa regulacja prawna wywołuje pewnie wątpliwości co do tego, czy zakresem przedmiotowym koncentracji materiału procesowego objęte są twierdzenia, dowody i zarzuty, czy tylko twierdzenia i dowody. Na gruncie poprzedniego stanu prawnego (uchylonego art. 479¹² k.p.c.) przyjmowano, że prekluzja dowodowa dotyczy zarówno twierdzeń i dowodów, jak i zarzutów (tak: Szczurowski, 2009a, s. 314; Gutowski, 2008, s. 458–459; Szanciło, 2007, s. 13). Natomiast w orzecnictwie⁸ wskazywano, że prekluzja po stronie pozwanej obejmuje wszystkie twierdzenia, zarzuty i dowody na ich poparcie, bez względu na ich znaczenie dla rozstrzygnięcia w sprawie. Do tych rygorów zaliczało się także twierdzenia lub zarzuty ewentualne, a więc przytoczone tylko na wypadek, gdyby twierdzenia zaprezentowane w pierwszej kolejności okazały się nieskuteczne lub nie zostały uwzględnione przez sąd (Szczurowski, 2009b, s. 376). Obecnie w przepisie art. 458⁵ § 4 k.p.c. wskazuje się, że twierdzenia i dowody „podlegają pominięciu”. Ustawodawca natomiast zaniechał wskazania rygoru niepowołania w odpowiednim terminie wszystkich zarzutów.

Na gruncie obowiązujących przepisów prawa ukształtowały się sprzeczne poglądy co do objęcia prekluzją zarzutów. Przykładowo J. Gudowski w komentarzu do art. 458⁵ k.p.c. stwierdził, że ustawodawca zaostrzył wymagania stawiane przedsiębiorcom toczącym spory w postępowaniu w sprawach gospodarczych i zobowiązał ich do podawania już w pozwie oraz w odpowiedzi na pozew wszystkich twierdzeń i zarzutów oraz dowodów na ich poparcie, przy czym autor terminowi „zarzuty” nadaje znaczenie potoczne rozumiane jako twierdzenia zawierające ujemne oceny (Gudowski, 2020). Podobny pogląd wyraził także A. Jakubeccki, wskazując, że w art. 458⁵ k.p.c. podobnie jak w innych przepisach Kodeksu pomija się wzmiankę o zarzutach, jednak od wyszczególniania zarzutów w przepisach dotyczących koncentracji materiału procesowego odstąpiono już w nowelizacji z 2011 r., wychodząc z założenia, że określenie to (rozumiane jako przytoczenie okoliczności faktycznych w celu obrony) zawiera się w pojęciu twierdzenia (Jakubeccki, 2019). Na ten temat wypowiedziała się również M. Manowska, wskazując, że rygorem pominięcia objęte są zarówno twierdzenia, jak i dowody (Manowska, 2020). Rygorem pominięcia nie zostały objęte natomiast wprost zarzuty ani materialne, ani procesowe (z wyjątkiem oczywiście tych zarzutów procesowych, które należy zgłosić pod rygorem ich utraty przed wdaniem się w spór co do istoty sprawy).

Przechodząc do próby zajęcia własnego stanowiska, należy podzielić pogląd, zgodnie z którym także na gruncie obo-

wiązującego art. 458⁵ k.p.c. „zarzuty” w pewnym względzie mieszczą się w pojęciu „twierdzenia”. Podkreślenia jednak wymaga, że dotyczy to jedynie tych przypadków, w których za „zarzut” uznamy twierdzenie strony zmierzające do zakwestionowania stanowiska strony przeciwnej, a w szczególności zasadności wytoczonego przez nią powództwa, a nie samo oświadczenie materialnoprawne, np. oświadczenie o przedawnieniu. Skutkiem prekluzji objęte są zarówno twierdzenia, w tym rozumiane jako twierdzenia o faktach oraz twierdzenia o przysługujących uprawnieniach materialnych lub procesowych, jak i dowody. Należy przy tym odróżnić zarzuty oparte na prawie procesowym, dla których powołania ustawodawca przewidział określone terminy (np. do chwili wdaniasię w spór co do istoty sprawy) lub dopuścił możliwość ich powołania w każdym czasie (zarzuty prowadzące do nieważności postępowania) od zarzutów opartych na prawie materialnym, których podniesienie zmierza do podważenia zasadności powództwa, jak np. zarzut spełnienia świadczenia, zarzut nieważności czynności prawnej, zarzut przedawnienia, czy w końcu zarzut potrącenia. Te ostatnie zarzuty powinny wynikać z określonych, przytoczonych przez stronę faktów. Tytułem przykładu w przypadku zarzutu przedawnienia będzie to twierdzenie o upływie czasu na dochodzenie roszczenia objętego pozwem ze wskazaniem terminu wymagalności roszczenia, natomiast w przypadku zarzutu spełnienia świadczenia twierdzenie o dacie i sposobie spełnienia świadczenia. Co istotne, twierdzenia te zgodnie z zasadą ciężaru dowodu powinny być też udowodnione, czyli strona je powołująca powinna wskazać określone dowody.

W piśmiennictwie (Manowska, 2020) na tle „zarzutu” odnoszącego się do zasadności powództwa wyróżnia się trzy sytuacje. Pierwsza dotyczy przytoczenia przez stronę twierdzenia o fakcie odnoszącego się do zarzutu materialnoprawnego np. upływu czasu, do którego roszczenie może być dochodzone (nazywane również podstawą faktyczną uprawnienia), druga sytuacja dotyczy twierdzenia faktycznego o złożeniu oświadczenia woli o uprawnieniu (np. informacje o złożeniu oświadczenia o potrąceniu poza procesem), a trzecia sytuacja odnosi się do złożenia przez stronę oświadczenia materialnoprawnego w formie zarzutu np. zarzutu przedawnienia, innymi słowy oświadczenia o woli wykonania uprawnienia kształtującego.

Tytułem przykładu, biorąc pod uwagę zarzut przedawnienia, można wyróżnić trzy sytuacje. Pierwszą, w której pozwany nie przytoczył w odpowiednim terminie twierdzeń co do ustalenia początku wymagalności (np. w odpowiedzi na pozew), jednakże w dalszym toku postępowania przytacza takie twierdzenia. W takim przypadku twierdzenia i dowody podlegają pominięciu. Drugą, w której pozwany w toku postępowania powołuje twierdzenia o wykonaniu uprawnienia kształtującego poza procesem, jednakże nie czyni tego w prekluzyjnym terminie. W takim przypadku podniesiona przez pozwanego argumentacja stanowi jedynie twierdzenia o faktach, które w postępowaniu gospodarczym podlegają rygorowi prekluzji zgodnie z art. 458⁵ § 1 k.p.c. I w końcu trzecią sytuację, w której pozwany w odpowiedzi na pozew powołuje twierdzenia i dowody, z których wynika fakt

przedawnienia roszczenia, ale sam zarzut przedawnienia składa w toku sprawy. W takim przypadku uznać należy, że oświadczenie należy oceniać na gruncie prawa materialnego i nie podlega rygorowi prekluzji. Jednakże taki zarzut uwzględnia się jedynie na podstawie materiału procesowego zebranego zgodnie z art. 458⁵ k.p.c.⁹

Należy bowiem stwierdzić, że zarzut przedawnienia jakkolwiek jest zarzutem materialnoprawnym, zaś podniesiony w procesie staje się zarzutem procesowym, to jednak opiera się na pewnym stanie faktycznym. Niewątpliwie bowiem do ustalenia, czy upłynął termin przedawnienia, konieczne jest np. określenie rodzaju roszczenia czy terminu jego wymagalności. Zarzut ten złożony w procesie nabiera zatem podwójnego charakteru. Jako czynność złożona podlega ocenie według prawa materialnego, natomiast jako czynność procesowa zarzut przedawnienia podlega ocenie na podstawie norm postępowania¹⁰. Z tych względów należy podzielić pogląd ukształtowany w doktrynie na gruncie poprzednio obowiązujących przepisów, zgodnie z którym pominięciu podlegają jedynie twierdzenia o wykonaniu uprawnienia poza procesem, a także twierdzenia o podstawie faktycznej tego uprawnienia zgłoszone po terminie na ich powołanie, natomiast nie podlega pominięciu oświadczenie materialnoprawne o wykonaniu uprawnienia zgłoszone w toku postępowania. Podlegają pominięciu twierdzenia i dowody stanowiące podstawę tego oświadczenia, jeżeli nie zostały powołane w prekluzyjnym terminie, natomiast oświadczenie woli o wykonaniu uprawnienia złożone w toku postępowania podlega ocenie na gruncie prawa materialnego (tak: Dmowski, 2006, s. 961–962; Quoss, 2006, s. 30; Pełczyński, 2004, s. 337; Weitz & Grzegorzczak, 2016, s. 175 i n.; Weitz, 2011, s. 26–27). W orzecnictwie¹¹ SN wyrażano jednak także pogląd przeciwny, podkreślając (na gruncie poprzedniego stanu prawnego), że prekluzją objęte jest również podniesienie przez pozwanego zarzutu przedawnienia. Jednocześnie w uzasadnieniu wskazywano, że zarzut przedawnienia ma charakter materialnoprawny, ale jednocześnie jego podniesienie może powodować konieczność podjęcia inicjatywy dowodowej i z tego powodu jest objęty prekluzją.

Z kolei jeżeli chodzi o zarzut potrącenia, to Sąd Najwyższy w wyroku z 9.08.2019 r.¹² postawił trafną tezę (zachowała ona swoją aktualność), zgodnie z którą reguły powołania się na potrącenie w postępowaniu sądowym określa prawo procesowe, co pociąga za sobą tę konsekwencję, że podstawa faktyczna potrącenia i dowody przedstawiane w celu jej wykazania podlegają rygorom czasowym przewidzianym dla powoływania faktów i dowodów w toku postępowania (podobnie: Błaszczak, 2019, s. 17). Powinność powołania koniecznych twierdzeń faktycznych i dowodów dotyczących podstawy potrącenia aktualizuje się dopiero ze złożeniem oświadczenia o potrąceniu, a punktem odniesienia przy badaniu, czy określone twierdzenia faktyczne lub dowody związane z potrąceniem powinny podlegać pominięciu, jest chwila złożenia tego oświadczenia.

Ponadto warto zwrócić uwagę, że ustawodawca w treści art. 458⁵ § 4 k.p.c. wskazał, że skutek sprekludowania dotyczy twierdzeń i dowodów. W istocie bowiem możemy mieć do czynienia z przypadkiem, w którym strona postępowania

powołała w pierwszym piśmie procesowym twierdzenia, które nie zostały podparte odpowiednimi dowodami. Sąd Najwyższy¹³ w wyroku z 12.02.2009 r. wskazał, iż dowody i fakty prezentowane przez powoda w okresie późniejszym (poza pozwem) objęte są prekluzją dowodową tylko wówczas, jeżeli nie stanowią odpowiedniego rozwinięcia i doprecyzowania zwięzłe (syntetycznie) twierdzeń przedstawionych już w pozwie. Można jednak sądzić, iż takie stanowisko judykatury obecnie nie jest podzielane (Derlatka, 2020, s. 23). Wydaje się, że umożliwienie stronie postępowania późniejszego powołania dowodów na poparcie twierdzeń, które strona przedstawiła w piśmie procesowym, może prowadzić do nadużyć. Z tych względów za aktualny można uznać pogląd wyrażony przez Sąd Apelacyjny w Poznaniu¹⁴ w wyroku z 1.03.2007 r., zgodnie z którym prekluzja rozciąga się nie tylko na nowe twierdzenia oraz nowe dowody, ale także na nowe dowody zgłoszone w dalszym toku postępowania na poparcie twierdzeń i wniosków dowodowych zgłoszonych w terminie.

Jak już wspomniano, twierdzenia i dowody powołane z naruszeniem art. 458⁵ § 1–3 k.p.c. podlegają pominięciu, chyba że strona uprawdopodobni, że ich powołanie nie było możliwe albo że potrzeba ich powołania wynika później. Obecnie strona ma obowiązek jedynie uprawdopodobnienia okoliczności braku możliwości powołania twierdzeń i dowodów, a więc zasadniczo sąd nie będzie ograniczony regułami prawa dowodowego (art. 243 k.p.c.). W orzecznictwie¹⁵ wskazywano na tle nieobowiązującego już art. 479¹² k.p.c., że niemożność powołania w pozwie wszystkich twierdzeń i dowodów powinna mieć charakter obiektywny, nie zaś zależny od staranności powoda w pozyskaniu określonej wiedzy. W takim wypadku należy brać pod uwagę obiektywny miernik staranności, jakiej można wymagać od strony dbającej należycie o swoje interesy procesowe, przy uwzględnieniu także uchybień spowodowanych nawet lekkim niedbalstwem¹⁶. W razie uprawdopodobnienia przez stronę braku możliwości powołania materiału procesowego we właściwym terminie dalsze twierdzenia i dowody na ich poparcie powinny być powołane w terminie dwóch tygodni od dnia, w którym ich powołanie stało się możliwe lub wynikała potrzeba ich powołania. W odniesieniu do wskazanego terminu wyłączone jest zastosowanie instytucji przywrócenia terminu (art. 168 § 1 k.p.c.) (Karolczyk, 2011, s. 60; Pełczyński, 2004, s. 340).

Kończąc tę część rozważań, należy przypomnieć, że prekluzji dowodowej nie podlegają natomiast wywody prawne cynione przez strony.

Skutki prawne (nie)pominięcia spóźnionych twierdzeń i dowodów

Zgodnie z hipotezą art. 458⁵ § 4 k.p.c. spóźnione twierdzenia i dowody podlegają pominięciu. Oznacza to, że takie spóźnione twierdzenia i dowody nie będą mogły stanowić podstawy ustaleń faktycznych orzeczenia wydanego w sprawie. Pod rządami wcześniejszych przepisów statuujących

tw. prekluzję dowodową (art. 207 § 3 k.p.c., art. 479¹² § 1, art. 479¹⁴ § 2, art. 479¹⁸ § 3, art. 495 § 3, art. 505⁵ § 1 k.p.c.) praktyka orzecznicza Sądu Najwyższego¹⁷ była oparta na wyraźnym założeniu, że skutecznie można podnosić zarzuty naruszenia tych przepisów nie tylko wtedy, gdy sąd — według skarżącego — bezpodstawnie pominął twierdzenia lub dowody, uznając je za sprekludowane, ale także wtedy, gdy bezpodstawnie tych twierdzeń lub dowodów nie pominął, choć podlegały one prekluzji.

W tym kontekście zasługuje na uwagę również wyrok Sądu Najwyższego¹⁸ z 9.08.2019 r., w którym wskazano, że w apelacji lub w skardze kasacyjnej nie można skutecznie podnosić zarzutu naruszenia przepisów koncentracyjnych polegającego na dopuszczeniu przez sąd spóźnionych dowodów, jak również na uwzględnieniu spóźnionych twierdzeń, mimo niespełnienia w okolicznościach sprawy przesłanek, które — w świetle właściwego przepisu koncentracyjnego — uzasadniają uwzględnienie takich spóźnionych twierdzeń lub dowodów. Należy jednak zauważyć, że wyrok ten zapadł na podstawie przepisów dotyczących koncentracji materiału dowodowego, które obowiązywały przed dniem 7.11.2019 r. Zasadniczo dotyczy to takich uchylonych lub zmienionych już przepisów jak art. 207 § 6 oraz art. 217 § 2, art. 344 § 2, art. 493 § 1 oraz 503 § 1 k.p.c., natomiast w postępowaniu apelacyjnym dotyczy to przepisu art. 381 k.p.c. Z wszystkich wymienionych przepisów jedynie art. 381 k.p.c. nie uległ zmianie.

Warto się zastanowić, czy w obecnym stanie prawnym wyrok Sądu Najwyższego z 9.08.2019 r. również pozostaje aktualny, przede wszystkim w kontekście obowiązywania art. 458⁵ k.p.c. w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych. Na tle obowiązywania art. 458⁵ k.p.c. J. Gudowski wyraził pogląd, zgodnie z którym jeżeli sąd pierwszej instancji bezzasadnie „nie pominął” takich dowodów i uczynił je przedmiotem ustaleń, sąd drugiej instancji — uwzględniając stosowny zarzut apelacyjny — powinien ich wyniki wyłączyć z podstawy faktycznej rozstrzygnięcia (Gudowski, 2020). Jednakże Sąd Najwyższy w wyroku z 9.08.2019 r. wskazał, że skoro sąd dopuścił spóźnione twierdzenia lub dowody z naruszeniem przepisów koncentracyjnych, to sankcjonowanie tego naruszenia przez eliminację z materiału procesowego tych twierdzeń lub dowodów uwzględnionych w jego wyniku mogłoby sprawić, że wydane zostałoby orzeczenie jawnie nieprawidłowe z powodu nieprawdziwości względnie co najmniej niekompletności jego podstawy faktycznej.

Wydaje się, że wyrażony przez Sąd Najwyższy w wyroku z 9.08.2019 r. pogląd powinien zachować swoją aktualność również na tle obecnego stanu prawnego w zakresie przepisów o koncentracji materiału dowodowego (Gajda-Roszczyńska, 2020, s. 76–77; Sieńko, 2020, s. 37; Laskowska-Hulisz, 2019, s. 279). Wyrok ten można odnieść odpowiednio także do postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych (art. 458⁵ § 4 k.p.c.). Skoro bowiem spóźnione twierdzenia lub dowody zostały uwzględnione, to spowodowane tym przedłużenie postępowania nie może w żaden sposób być cofnięte. Sens sankcjonowania naruszenia przepisów koncentracyjnych w takiej sytuacji odpada, gdyż nie może ono sprawić, że jeden z celów stosowania tych przepi-

sów zostanie osiągnięty. Co więcej, sankcjonowanie, o którym mowa, mogłoby spowodować dalsze wydłużenie postępowania w sprawie, w szczególności, gdyby miało ono nastąpić na etapie postępowania kasacyjnego¹⁹. W tym kontekście należy uznać za słuszny pogląd M. Dziurdy, który uznał, że skoro sąd dopuścił spóźnione dowody z naruszeniem przepisów koncentracyjnych, to spowodowane tym naruszeniem opóźnienie nie może już zostać cofnięte, dlatego odpada sens sankcjonowania naruszenia przepisów koncentracyjnych poprzez pominięcie tych dowodów przez sąd drugiej instancji lub Sąd Najwyższy (Dziurda, 2020, s. 12–23).

Za aktualny natomiast należy uznać pogląd, zgodnie z którym w zarzucie apelacyjnym strona skarżąca może skutecznie podnieść naruszenie przepisów koncentracyjnych przez sąd przez bezpodstawne pominięcie spóźnionych twierdzeń i dowodów.

Zakończenie

Nawiązując do poglądu E. Wengerka, należy stwierdzić, że powolność procesu cywilnego godzi w jego założenie, albowiem przewlekanie postępowania cywilnego odsuwa w niewiadomą powstanie jego skutku, jakim ma być wprowadzenie stanu pewności w stosunkach społecznych między stronami (Wengerek, 1958, s. 4). Nie ulega wątpliwości, że powyższy pogląd pozostaje aktualny także na gruncie obecnie obowiązujących przepisów prawa procesowego cywilnego. Dlatego istotne jest wprowadzenie przez ustawodawcę rozwiązań, które z jednej strony pozwolą na rozpoznanie sprawy w jak najkrótszym terminie, ale z drugiej strony pozwolą sądowi na wydanie rozstrzygnięcia opartego na wszechstronnym rozważeniu wszystkich istotnych okoliczności sprawy.

Realizacji postulatów szybkości postępowania służy system koncentracji materiału procesowego. Niezależnie jednak od przyjętego systemu koncentracji materiału procesowego szybkość postępowania w największym stopniu zależy od współdziałania sądu, stron oraz innych uczestników postępowania, na których w równym stopniu spoczywa ciężar przeciwdziałania przewlekaniu postępowania.

W postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych ustawodawca wprowadził mieszany system koncentracji materiału procesowego. W istocie bowiem w odniesieniu do strony zastępowanej przez profesjonalnego pełnomocnika zastosowanie ma system prekluzji materiału procesowego, zgodnie z którym strony procesu przytaczają wszystkie twierdzenia i dowody w pierwszych pismach procesowych. Natomiast wyznaczenie terminu na przytoczenie wszystkich twierdzeń i dowodów w stosunku do strony niezastępowanej przez profesjonalnego pełnomocnika pozostawiono dyskrecyjnej władzy sędziego. Nie zmienia to jednak faktu, że mając na uwadze termin powołania wszystkich twierdzeń i dowodów przez stronę zastępowaną przez zawodowego pełnomocnika w tym zakresie, został wprowadzony przez ustawodawcę system prekluzji dowodowej.

Podjmując próbę oceny przeanalizowanej w tym artykule regulacji prawnej, warto przypomnieć wypowiedź P. Osowy, który stwierdził, że rozsądnym kryterium zapobiegania przewlekłości postępowania jest rozsądnosc czasu trwania postępowania ze względu na fakt, że wymiar sprawiedliwości nie może odbywać się z opóźnieniem, które podważyłyby jego wiarygodność i skuteczność (Osowy, 2002, s. 142). Orzeczenia sądowe wydane z opóźnieniem tracą swój walor praktyczny — po kilku latach trwania postępowania rozstrzygnięcie sprawy pozostaje bez znaczenia, także w sferze gospodarczej. Jednak warto zauważyć, że szybkość postępowania nie może stać na przeszkodzie zapewnieniu stronom i innym uczestnikom postępowania podstawowych gwarancji procesowych. Przepisy statuujące prekluzję dowodową mogą bowiem powodować negatywne implikacje w zakresie rozpoznania istoty sprawy, w tym uniemożliwić dokonanie przez sąd ustaleń zgodnych z rzeczywistym stanem rzeczy. Ponadto należy zastanowić się nad sensem wprowadzenia kolejnego postępowania odrębnego, w tym przypadku w sprawach gospodarczych, oraz udzielić odpowiedzi na pytanie, czy cel ustawodawcy w postaci przyspieszenia rozpoznawania spraw gospodarczych nie może zostać osiągnięty w ramach istniejących już postępowań odrębnych, takich jak postępowanie upominawcze lub postępowanie nakazowe, a także w ramach postępowania zwykłego i wprowadzonego tam systemu koncentracji materiału procesowego.

Przypisy/Notes

¹ Dz.U. poz. 1469.

² Uzasadnienie do projektu ustawy z 4.07.2019 r., druk sejm. nr 3137, VIII kadencja, www.sejm.gov.pl, s. 104 (pobrano 01.04.2021).

³ Tamże, s. 24 (pobrano 01.04.2021).

⁴ Dz.U. z 2011 r., nr 233, poz. 1381.

⁵ Wyrok SN z 16.07.2009 r., I CSK 30/09, Legalis nr 274036.

⁶ Należy wskazać, że na tle przepisu art. 458³ § 3 k.p.c. wyrażony został odmienny pogląd, zgodnie z którym regulację prawną trzeba uznać za zbędną, albowiem możliwość wyznaczenia dla przewodniczącego innego dłuższego terminu do przedstawienia wszystkich faktów i dowodów przez stronę będącą adresatem pouczeń wynika z § 2 wskazanego przepisu.

⁷ Wyrok SN z 15.03.2012 r., I CSK 330/11, OSNC 2012, nr 9, poz. 109.

⁸ Tak uchwała SN z 17.02.2004 r., III CZP 115/03, OSNC 2005/5/77.

⁹ Uchwała SN z 17.06.2005 r., III CZP 26/05, OSNC 2006, nr 4, poz. 63.

¹⁰ Tak wyrok SN z 19.08.2004 r., V CK 38/04, LEX nr 277325.

¹¹ Wyrok SN z 28.09.2004 r., III CK 442/03, niepubl.; wyrok SN z 19.01.2005 r., I CK 410/04, OSNC 2006, nr 1, poz. 7; wyrok SN z 5.11.2008 r., I CSK 198/08, LEX nr 483312.

¹² II CSK 551/18, LEX

- ¹³ Wyrok SN z 12.02.2009 r., III CSK 292/08, Legalis nr 240860.
¹⁴ Wyrok SA w Poznaniu z 1.03.2007 r., I ACa 1121/06, niepubl.
¹⁵ Wyrok SN z 22.01.2008 r., II CSK 381/07, LEX nr 497663.
¹⁶ Postanowienie SN z 6.07.2012 r., V CZ 25/12, LEX nr 1228460.
¹⁷ Wyrok SN z 6.04.2006 r., IV CSK 182/05, MoP 2006, nr 9, s. 457; wyrok SN z 9.05.2007 r., II CSK 77/07 MoP 2007, nr 11, s. 587, wyrok SN z 4.03.2008 r., IV CSK 481/07, Legalis, nr 491937.
¹⁸ Wyrok SN z 9.08.2019 r., II CSK 353/18, OSNC 2020, nr 6, poz. 51, s. 63.
¹⁹ Wyrok SN z 9.08.2019 r., II CSK 353/18, OSNC 2020 nr 6, poz. 51, s. 63.

Bibliografia/References

- Arkuszewska, A. (2007). Postępowanie w sprawach gospodarczych — nowelizacja kodeksu postępowania cywilnego. *Przegląd Prawa Handlowego*, (1).
- Błaszczak, Ł. (2019). *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym (art. 203¹ k.p.c.)*. Wolters Kluwer.
- Broniewicz, W. (2020). Dowody. W: W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki (Red.), *Postępowanie cywilne w zarysie*. Wolters Kluwer.
- Budniak-Rogała, A. (2018). Przepis art. 207 k.p.c. jako instrument realizacji zasady koncentracji materiału procesowego w postępowaniu cywilnym — uwagi wybrane po pięciu latach obowiązywania. *Polski Proces Cywilny*, (1).
- Derlatka, J. (2020). Powoływanie przez strony twierdzeń i dowodów w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych. *Monitor Prawniczy*, (1). <https://doi.org/10.32027/MOP.20.1.1>
- Dmowski, S. (2006). Postępowanie w sprawach gospodarczych. W: K. Piasecki (Red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do artykułów 1–505¹⁴*. C.H.Beck.
- Dziurda, M., & Szrajner, M. (2020). Postępowanie gospodarcze według nowych przepisów. *Przegląd Prawa Handlowego*, (1).
- Feliga, P. (2020). Sprawiedliwe załatwienie sprawy gospodarczej jako cel odrębności postępowania w sprawach gospodarczych (art. 458¹–458¹³ KPC). W: P. Ryłski (Red.) *Reforma czy kolejna nowelizacja? Uwagi na tle ustawy z 4.7.2019 r. zmieniającej KPC*. Wolters Kluwer.
- Gajda-Roszczyńska, K. (2020). System koncentracji materiału procesowego po zmianach wprowadzonych na mocy ustawy z 4.07.2019 r. o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw w postępowaniu zwyczajnym. *Polski Proces Cywilny*, (1).
- Grzegorzczak, P., & Weitz, K. (2016). Postępowanie rozpoznawcze. W: T. Ereciński (Red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*. Tom 1. Wolters Kluwer.
- Gudowski, J. (2020). Postępowanie w sprawach gospodarczych. W: T. Zembrzusiński (Red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*. Tom I i II. Wolters Kluwer.
- Gutowski, M. (2008). *Nieważność czynności prawnej*. C.H.Beck.
- Jakubicki, A. (2019). Postępowanie rozpoznawcze. W: J. Bodio, T. Demendecki, O. Marcewicz, P. Telenga, P. Wójcik, & A. Jakubicki (Red.) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do wybranych przepisów nowelizacji*. Legalis.
- Karolczyk, B. (2011). Ograniczenia stosowania prekluzji w procesie cywilnym. *Państwo i Prawo*, (5).
- Karolczyk, B. (2012). Nowelizacja kodeksu postępowania cywilnego a prekluzja procesowa w postępowaniu zwyczajnym przed sądem pierwszej instancji. *Przegląd Prawa Handlowego*, (1).
- Karolczyk, B. (2013). *Koncentracja materiału procesowego w postępowaniu cywilnym przed sądem pierwszej instancji*. Wolters Kluwer.
- Klich-Rump, J. (1977). *Podstawa faktyczna rozstrzygnięcia sądowego w procesie cywilnym*. Wydawnictwo Prawnicze.
- Kłos, M. (2019). Postępowanie rozpoznawcze. W: A. Marciniak (Red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz do art. 205¹–424¹²*. Wolters Kluwer.
- Kulski, R. (2019). Odrębności postępowania w sprawach gospodarczych. *Monitor Prawniczy*, (21). <https://doi.org/10.32027/MOP.19.21.5>
- Kulski, R. (2019). Postępowanie w sprawach gospodarczych. W: A. Marciniak (Red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom III. Komentarz*. Art. 425–729. C.H.Beck.
- Laskowska-Hulisz, A. (2018). *Zakres orzekania sądu pierwszej instancji w procesie cywilnym*. C.H.Beck.
- Laskowska-Hulisz, A. (2019). Głosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 9 sierpnia 2019 r. *Polski Proces Cywilny*, (2).
- Manowska, M. (2020). Postępowanie w sprawach gospodarczych. W: A. Adamczuk, P. Prus, M. Radwan, M. Sieńko, E. Stefańska, & M. Manowska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*. Tom I. LEX.
- Marciniak, A. (2019). Komentarz art. 1–205. W: A. Marciniak (Red.), *Kodeks postępowania cywilnego*. Tom I. C.H.Beck.
- Marciniak, A. (2020). Dowody. W: W. Broniewicz, A. Marciniak, & I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*. Wolters Kluwer.
- Muliński, M. (2020). Postępowanie w sprawach gospodarczych. W: A. Góra-Błaszczkowska (Red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom IB. Komentarz*. Art. 425–729 k.p.c. Wolters Kluwer.
- Osowy, P. (2002). Zapobieganie przewlekłości postępowania cywilnego z uwzględnieniem znaczenia zasady koncentracji materiału procesowego (zagadnienia wybrane). *Rejent*, (11).
- Pelczyński, M. (2004). Prekluzja w zgłaszaniu twierdzeń i dowodów w I instancji w postępowaniu zwykłym, w sprawach gospodarczych, nakazowym, upominawczym i uproszczonym. *Monitor Prawniczy*, (7).
- Quoss, M. A. (2006). Ograniczenia dotyczące powoływania twierdzeń, zarzutów i dowodów na gruncie systemu prekluzji w procesie cywilnym: (cz. 1). *Palestra*, (11–12).
- Siedlecki, W. (1965). *Nieważność procesu cywilnego*. Wydawnictwo Prawnicze.
- Sieńko, M. (2020). Postępowanie rozpoznawcze. W: P. Ryłski (Red.), *Reforma czy kolejna nowelizacja. Uwagi na tle ustawy z 4.7.2019 r. zmieniającej KPC*. C.H.Beck.
- Studzińska, J. (2014). Postulat szybkości postępowania, a właściwe przygotowanie postępowania dla realizacji zasady kontradyktoryjności. W: K. Markiewicz, & A. Torbus (Red.), *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego*. C.H.Beck.
- Szancilo, T. (2007). Prekluzja w postępowaniu gospodarczym. *Przegląd Prawa Handlowego*, (6).
- Szczurowski, T. (2009a). Prekluzja twierdzeń, wniosków dowodowych i zarzutów w postępowaniu gospodarczym — cz. 1. *Monitor Prawniczy*, (6).
- Szczurowski, T. (2009b). Prekluzja twierdzeń, wniosków dowodowych i zarzutów w postępowaniu gospodarczym — cz. II. *Monitor Prawniczy*, (7).
- Wąskowski, E. (1932). *System procesu cywilnego*. Drukarnia Zorza.
- Weitz, K. (2008). Czy potrzebne jest postępowanie w sprawach gospodarczych? *Przegląd Sądowy*, (7–8).

- Weitz, K. (2009). Między systemem dyskrejonalnej władzy sędziego a system prekluzji — ewolucja regulacji prawa polskiego. W: H. Dolecki, & K. Flaga-Gieruszyńska (Red.), *Ewolucja polskiego postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych*. Materiały konferencyjne Ogólnopolskiego zjazdu katedr postępowania cywilnego, Szczecin-Niechorze, 28–30.09.2007 r. C.H.Beck.
- Weitz, K. (2011). System koncentracji materiału procesowego według projektu zmian Kodeksu postępowania cywilnego. W: K. Markiewicz (Red.), *Reforma postępowania cywilnego w świetle projektów Komisji Kodyfikacyjnej*. C.H.Beck.
- Weitz, K. (2012). Czy sąd, pomijając twierdzenia lub dowody, wydaje postanowienie? *Polski Proces Cywilny*, (3).
- Wengerek, E. (1958). *Koncentracja materiału procesowego w postępowaniu cywilnym*. Wydawnictwo Prawnicze.
- Wiśniewski, T. (2013). *Przebieg procesu cywilnego*. Wolters Kluwer.

Dr hab. Agnieszka Laskowska-Hulisz, prof. UMK

Profesor w Katedrze Prawa Handlowego, Morskiego i Postępowania Cywilnego UMK w Toruniu, radca prawny, autorka publikacji z zakresu postępowania cywilnego.

Dr hab. Agnieszka Laskowska-Hulisz, prof. UMK

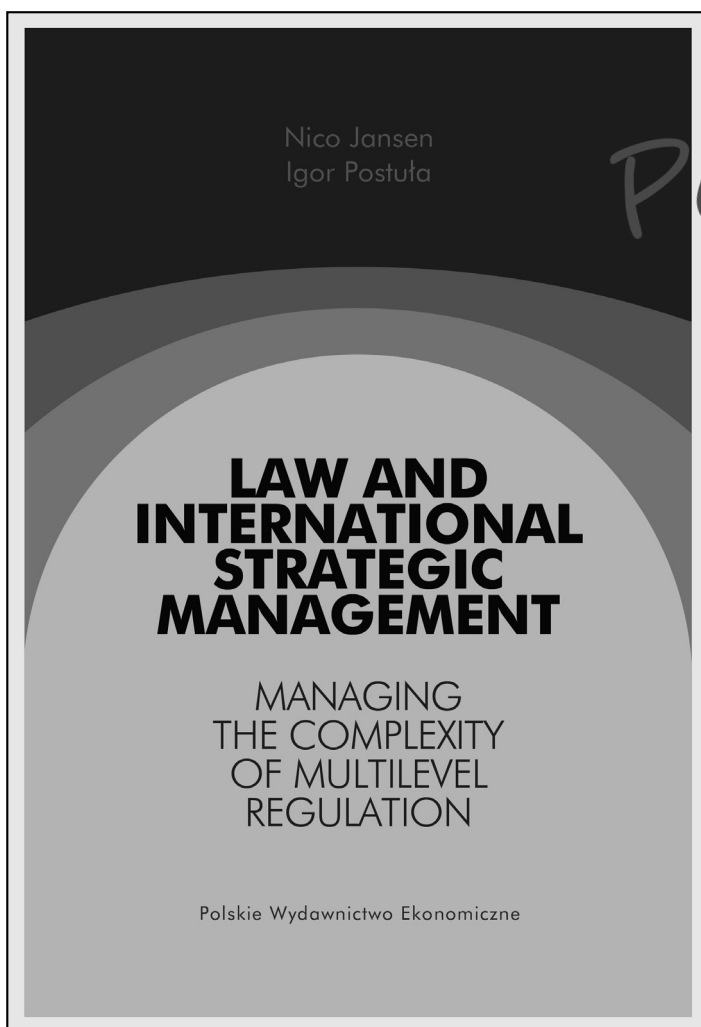
Professor in the Department of Commercial Law, Maritime Law and Civil Procedure, Faculty of Law and Administration, Nicolaus Copernicus University in Toruń, attorney-at-law, author of publications on civil proceedings.

Mgr Bartosz Mielczarek

Doktorant w Interdyscyplinarnej Szkole Doktorskiej Nauk Społecznych — Academia Rerum Socialium, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, aplikant radcowski, autor publikacji z zakresu postępowania cywilnego.

Mgr Bartosz Mielczarek

Doctoral student in Interdisciplinary Doctoral School of Social Sciences — Academia Rerum Socialium, Nicolaus Copernicus University in Toruń, trainee attorney-at-law, author of publications on civil proceedings.

Polecamy

**Po więcej informacji
zapraszamy na stronę**

PWE

www.pwe.com.pl